

Мадумарова М.К., Мадумарова Б.Т.

МАНАС ТААНУУ ПРЕДМЕТИН ИНТЕГРАЦИЯЛАП ОКУТУУНУН МААНИСИ

Мадумарова М.К., Мадумарова Б.Т.

ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ ПРЕДМЕТА МАНАСОВЕДЕНИЕ

М.К. Madumarova, B.T. Madumarova

THE VALUE OF INTEGRATED EDUCATION OF THE SUBJECT OF MANAS STUDIES WERE

УДК:370/65.68

Макалa ЖОЖдордо окутуунун сапатын жогорулатуунун актуалдуулугу, ал үчүн интеграциялык сабактарды пайдалануу жолдорунун артыкчылыктары жөнүндө баяндалат.

Түйүндүү сөздөр: интеграция, интеграциялап окутуу, интеграциялык байланыштын типтери, тарых предмети менен интеграциялоонун принциби.

Интеграцияланган сабактарда колдонулган методикалык ыкмалардын ар биринин кызматы жана мааниси бар. Окуу предметтердин арасындагы байланыш түшүнүктүн жалпылыгына таянат. Бул байланыштар сабактын мазмуну аркылуу чечилет, анын жалпы таанытуучулук ж.б. маани-маңызы интеграцияга кирген манас таануу жана тарых предметтердин материалдары бир сабакта канчалык деңгээлдеги катышына жараша чечилет.

Мындай тарыхый маалыматтар менен эпостун интеграцияланышы студенттерди ар тараптуу билимге ээ кылат жана ар бир предметтерден өздөштүргөн билимдердин жалпылыгы менен бирдиктүү натыйжага жетүүгө болот.

Интегративдүү ыкма аркылуу окула турган тема тарых предметтериндеги темалар аркылуу андан ары тереңдетүүнү, аларды философиялык жалпылыкта жана байланышта кароо ылайыктуу. Мисалы сабакты түшүндүрүп отуруп, мугалим студенттерден тарыхта Цин империясынын өз элине жасаган каардуу саясаттарын сурайт. Студенттер тарыхтан алган билим жана билгичтиктерин эске салып, Цин императору кылмышкерди тирүүлөй көөмп же чоң казанга кайнатканы, айыптуунун үч тууганын (атасы, энеси, аялы) жок кылуу сыяктуу жыркычтык саясаттары жөнүндө билген маалыматтарын айта башташат. Мындай жооптордон соң мугалим сабагын улантат.

Манас таануучу М.Ч. Мамыров болсо эпосто эскерилген “Алооке, Молто кан чыгып, айбатынан жан чыгып”, «Алооке келет дегенде, ыйлаган бабдар сооронду» деп айтканда кытайдын Цин императору Цинь ши-хуанды (б.з.ч.259-210) Алооке, гундардын башчысы Моде шанүйдү Молто хан деп болжолдойт. Анткени Цин императорунун жана Моденин чабуулу көчмөн элдерге удаа жасалып, басып алган элди, урууну, мажбурлап башка жерге сүргөнү айтылып жатат.

«Манас» эпосунда “**адамдын мурду, кулагын**

сөйкө кылып тагынган”, “кулжундап кетсе капырлар, куйкасын кармап тилели” деген жалпыланган саптар бар. Бул ыр саптары Цинь императору Цинь ши-хуандын мурун кесүү, тамга салуу, бет тилүү сыяктуу каардуу жазалары жөнүндө ырдап жаткансыйт. Ошондой мурду кесилип, тамга салынган, бети тилинген адамдарды башка уруулардын, элдердин өкүлү кокусунан көргөн болсо, эмне болгонун билбей эле “сөйкө кылып тагынат” экен деген түшүнүктө болгон болсо керек. Цинь империясы башка урууларды чаап, түндүктү көздөй сүргөндө, чаап алынып, бошогон жерлерге дал ошондой жазага тартылган адамдарды зордоп алып келишкен. Кыргыздар да башка уруулар сыяктуу мындай күнөөлүү адамдар менен кошо жашап, ар кыл мамилеге барып калган учурлар болгон. Кийинки тарыхый доордо, б.а. IXкк. Улуу Кыргыз дөөлөтү түзүлгөн мезгилде кыргыздар тарабынан да күчтүү тартип мыйзамдары орнотулган. Ажонун сөзүнө турбай эки сүйлөшүү өлүмгө тете уят иш катары эсептелген. Ажонун буйругуна кайдыгер мамиле жасаган бийлик башчылары, татыксыз, туура эмес кеңеш берген кеңешчилер жана жөнү жок чуу чыгаргандар өлүм жазасына тартылган. Уруулук өтө жексур көрүнүш катары каралган. Уруунун башын атасынын моюнуна илип коюшкан, ал өмүрү өткөнчө ууру баласынын башын тагып жүрүүгө милдеттүү болчу. Эпосто да мындай тартип бузуулар кандай баалангандыгы жөнүндө көптөгөн сюжеттер келтирилет, бирок кээ бирде жумшартылган формада же таптакыр айкөлдүк менен чечилгенин жолуктурабыз. Мисалы, Ырчы уул Чубакка барып, сен Алмамбеттен кемсиң, ал колго кан болду, чалгынды да ал чалганы кетти деп чагым салат. Оолукма кыял Чубак Алмамбет кулду өлтүрөм!- деп күүлөнүп нойгуттарды баштап жөнөп калат. Ошондо Манас ат минбесем жок, Аккуланы Чубакка тартуу кылып, колду токтот деп Бакайды жумшайт. Бакай Чубакка «Бөлүнсөң бөрү жеп кетет, жарылсаң ууру алат, Алмамбет билсең сен үчүн кызмат кылып жүрөт» деп акылын айтат. Манастын кеңешчиси Бакайдын образы аркылуу Улуу Кыргыз дөөлөтү мезгилиндеги кеңешчилердин өтө жоопкерчилик менен кызмат кылышканын көрүүгө болот.

Демек, мындай маалыматтарды берүү менен бирге окутула турган тема предметтер аралык байланышка жана интеграцияга бир убакытта катыша алат.

Эпосто Манастын, Алмамбеттин мусулманчылыкты кабыл алышы эпостун эки доордогу окуяларды сүрөттөп жатканынан кабар берет. Бул боюнча В.М. Жирмунскийдин эмгектеринде Х кылымда Кашкар жана Баласагунда биринчи мусулман башкаруучу, караканиддердин династиясын негиздөөчүсү Сатук Бугракандын Алмамбеттин өмүр баяны менен иш-аракетинде окшоштуктар бар экендигин көрсөтөт. Мисалы, эпосто Алмамбет кытай делинип, ислам дини үчүн качып кетет. Бугракан төрөлгөндө эле Алмамбеттикиндей катуу жер титиреп, суу ташкындайт. Каапырлардын акылмандары кийин бала мусулманчылыкты кабыл алаарын алдын-ала айтышып, өлтүрмөк болгондо энеси аны сактап калат. Он экиге келгенде Бугракан жашыруун түрдө мусулман динине кирип, аны кармаган. Ал Кашкарда козголоң чыгарып, Алмамбеттей өгөй атасынын (агасынын) ордосуна кирет. Мусулманчылыкты кабыл алууга чакырат.

Алмамбеттин образындагы мусулманчылыктын көрүнүшү Өгүзкан менен Бугракан өндүү диндик мотив бекем сиңген уламыштардын жаралышы жана эпоско мындай мотивдер кыргыздардын мусулман динин кабыл ала баштаган доорлордо кошулгандыгынан кабар берет.

Студенттердин таанып-билүүчүлүк жана тарбиялык табиятын арттыруу максатында сабак процессинде өзөктүү суроолор жарала берет. Мындагы суроолор предметтердин ички байланышын көрсөтүп гана койбой, интеграцияланган багыттагы суроолор да болушу мүмкүн.

Интеграция – мугалимдин методикалык жактан чебер аткарылган эмгегинин накта системасы, ошондуктан чыныгы натыйжага ушундай сабактар гана алып барышы тийиш.

Интеграциялоого катыштырылган предметтердин саны мугалимдин уюштуруу чеберчилигине байланыштуу болот. Бул жерде мугалим өткөзө турган сабакты алдын ала даярдап, сабакка катыштыра турган предметтерди теманын мазмунуна карап, окуучуларга ашыкча жүк келтирбегидей кылып уюштура билүүсү керек. Интеграцияланган сабакты системалуу түрдө өткөрүү дидактикалык материал менен бирге, студенттердин өзүлөрүнүн эмгектерин, чыгармачылыгын таанытуу максатындагы рекламалык каражаттарды да кенен колдонууга мүмкүндүк берет. Алсак, манас таануу сабагында эпостогу окуялар, образдар боюнча студенттер тарткан сүрөттөр да пайдаланылат. Студенттердин тарткан сүрөттөрү боюнча көргөзмө саат уюштурулуп, аны кыргыз күүлөрү же музыкаларынын коштоосунда алып барылса адам сезимдерин, ички дүйнөнү азыктандырат, студенттер бир аз эстетикалык жана руханий эс алышат. Себеби сүрөт

өнөрү студенттердин көркөм чыгармачылыгын өстүрүү менен, эстетикалык жана ойлонуу сезимдерин арттырып, дүнүйөгө деген эстетикалык көз карашын, акыл-эсин өнүктүрөт, руханий байлыгын арттырат. Ал эми тарых, география предметтери менен интеграциялоо студенттердин ошол предметтерден алган билимдерин кеңейтип, андан ары тереңдетип түшүнүшүнө чоң мүмкүндүк берет.

Кыргыз элинин салт-санаасы, маданияты тууралуу түшүнүк берүүдө элдик музыка, көркөм өнөр сабактары менен интеграциялоодо адамдын ички сезимдерин козгой ала турган өзгөчө бир сезим менен кабылдана турганын түшүндүрүүсү керек. Ошондо гана студенттердин сабакка гана эмес, кыргыз элинин өнөрүнө, тарыхына деген кызыгуусу арта түшөт.

Жогоруда келтирилген мисал аркылуу интеграциялык сабактардын башка сабактардан төмөнкүдөй касиеттери менен айырмалангандыгын саноого болот: окуу материалынын ыкчамдуулугу, өтө тактыгы; сабактын ар бир этабында интеграциялануучу предметтердин материалдарынын байланышы, логикалык тең шарттуулугу; сабакта колдонулуучу окуу материалынын көлөмүнүн чондугу.

Интеграция принциби окутуу жараянындагы бардык компоненттердин өз ара байланышын, системанын бардык элементтерин, системалык аралык байланышын түшүндүрөт. Ал максат коюну иштеп чыгууда окутуунун мазмунун, анын формаларын жана методдорун аныктоодо жетектөөчү болуп саналат. Интеграциялуу мамиле педагогикалык жараяндагы ар кандай компоненттеги интеграциянын принциптерин ишке ашырууну түшүндүрөт жана педагогикалык жараяндагы бүтүндүктү, системалуулукту камсыз кылат. Интеграциялык процесстер системанын же жалпы системанын кээ бир элементтердин сапаттуу кайра түзүү жараяны. Интеграциялык окутуунун принциптери интеграциялык окутуунун негизги максатына, студенттердин ой жүгүртүүсүн жетишүүгө багытталган.

Адабияттар:

1. Хохлов, Н.Г. Интегрированная система обучения в высшей школе за рубежом. Н.Г. Хохлов. – М.: МАСИ, 1990. – 111 с.)
2. Пузанкова Е.Н., Бочкова Н.В. Современная педагогическая интеграция, её характеристики. Образование и общество. - 2009. - N 1. - С. 9-13. Литература.
3. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. 2-бас. –Б.: 2014.-384-б.
4. Иманалиев К. Кыргыз адабиятын окутуу методикасынын орчундуу маселелери.-Ф. : 1984
5. А. Муратов. Адабият сабагы. Адабиятты окутуу. Б.-2012. 38-б.

Рецензент: д.пед.н., профессор Бабаев Д.Б.